

Hadzsipetkova Krisztina

Tunka története

Al Capone az 1920–30-as évek leg-hírhedtebb bűnözője. 1899. január 17-én, New York Brooklyn városrészében született. A nápolyi származású Capone Amerikába bevándorolt szülők hét fiúgyermekéből negyedikként jött a világra. Az iskolát otthagya eladóként, munkásként, majd pedig kidobóként dolgozott. Először egy New York-i fiatalokból álló bűnbanda tagja volt, majd pedig 15 évesen Frankie Yale bandájában tevékenykedett, ahol kitanulta a védelmi pénz és különböző kamatok behajtási fortélyait. 1919 végén Al Capone átköltözött Chicagóba, ahol jelentős alvilági hatalomra tett szert. A virágzó szerencsejátékban, a prostitúcióban, majd pedig a nagyszabású alkoholcsempészetben találta meg számításait. És mivel az amerikai állam alkoholtilalmat rendelt el – többek között a közerkölcsök javítása és a bűnözés visszaszorítása érdekében –, beindult az alkoholcsempészet. A szeszkereskedelem pedig hatalmas üzlet volt... Al Capone és társainak neve nem volt ismeretlen a hatóságok előtt – többek között –, gyilkosságra való felbujtás, emberölés, adócsalás miatt körözték őket. A bandavezérnek kapcsolatai és ügyeskedései révén azonban mindig sikerült kibújni a igazságszolgáltatás kezei közül, míg végül 1931. október 24-én hosszú évekre rács mögé került. Bandájának tagjaira különféle büntetéseket róttak. Páran szintén börtönbe vonultak jó pár évre, néhányan csak pénzbírságot fizettek, Al Capone sofőrjét, Tunkát pedig egyszerűen csak kitoloncolták Amerikából.

Tunka egyébként Poliban született, és ott is halt meg. Híres vagy inkább hírhedt főnökéhez hasonlóan ő is Amerikába ment szerencsét próbálni, majd összebarátkozott a bandavezérrel, és hosszú évekig hűséges sofőrje volt.

Ezek voltak a férfi életében a gondtalan, boldog idők. Megnősült, talán még gyermeke is született, de amint távoznia kellett az országból, szerető hitvese nem volt hajlandó osztozkodni a „rosszban”, vagyis elásni magát egy apró balkáni ország apró falujában.

Így történt hát, hogy Tunka kénytelen volt egyedül, magányosan és megtörtén visszatérni szülőfalujába, Poliba.

Remélte, hogy érkezése nem kavar majd nagy port a falusiak között, de tévedett. Mert amint a hírhedt férfi bevonult, Poliban azonnal az érdeklődés középpontjává lett. A tér, mely eddig üresen állt, hirtelen megtelt emberekkel, a lakók felsorakoztak legszébb, legdíszesebb ünneplőruháikba. A gyerekek virágokat szórtak az útjába, és dalokkal kedveskedtek (átírva néhol az „igazi hős és hazafi” szavakat Tunka hangzatos nevére). A férfi pedig teljesen el volt varázsolva a kedvességtől, mely lágyan körbeölelte jelenlétével.

Sőt, észrevette azt is, hogy az aszszonyok megfürödtek, a férfiak pedig meg is borotválták szőrtől borított arcukat a fennkölt alkalom kedvéért, mivel ez igen nagy megtiszteltetésnek számított a kis faluban.

És bár az öreg szíve ekkor volt a legboldogabb, öröme mégis hamar szertefoszlott, amint rájött, miért ez a nagy felhajtás.

Poliban mindenki abban a hitben élt, hogy Tunka, mivel Amerikából tért haza, hatalmas összegeket halmozott fel a hosszú évek során.

Arról viszont, hogy valójában mivel foglalkozott a férfi kint vagy hogy miért is jött a haza, senki nem tudott. Sokan azt remélték, hogy fel akarja virágoztatni szeretett faluját, mások pedig azt gondolták, hencegésből tette meg a nagy utat és hagyta ott az ígéret földjét.

De mindnyájuk találgatása messze állt az igazságtól. Főleg a polgármesteré, akinek lelki szemei előtt már lepergett, mire is fogja használni azt a sok pénzt, amit majd Tunka ajánl fel neki, vagyis az apró falunak.

Főleg ezért ragaszkodott Poli első embere ehhez az ünnepséghez, melyből csak a vörös szőnyeg hibádzott, de az is csak azért, mert az anyóknak már nem volt ideje azt teljes hoszszában tökéletesen megvarrni.

Tunka, amint meglátta a díszmenetet, tudta, hogy nincs visszaút, be kell vallania mindent, hiszen noha királyként bántak vele, tudta, a tejben-vajban fürösztés nem tart majd sokáig. Amikor aztán nehezen, de szóhoz jutott a dicshimnuszok közepette, azonnal belefogott történetébe, és amint ahhoz a részhez jutott, hogy pénzét elkobozták a hatóságok, ergo nincs egy huncut vasa sem, a lakók érdeklődése, akár egy nem öntözött virág, olyan hamar elfonnyadt, és mire a férfi körbenézett, hogy valami együttérzést csikarjon ki a tekintetekből, már nem talált senkit az addig zajos és nyüzsgő téren. Mindenki a Régi étteremben mulatta az időt, az aszszonyok és a férfiak pedig csak szidták egymást, amiért meghajoltak egy nincstelen, szegény ördög előtt.

A hírhedt férfi évekkal ezelőtt, amikor elindult az ígéret földjére, nem ha-

gyott hátra semmit. Szülei már rég meghaltak, rokonaival nem jött ki túl jól, és munkát sem adott neki senki, mivel köztudott volt róla, hogy gyakran a pohár fenekére nézett, napszaktól függetlenül szomját.

Megbízhatatlan, állították róla, és amint a férfi rákényszerült, hogy újra Poliban vállaljon munkát, ugyanazokba a gátakba ütközött szüntelen. Senki nem felejtette el neki híres bevonulását, amit azóta is a kudarcok között tartottak számon faluban. Nehezen, de sikerült újra beilleszkednie, még ha a tisztelet, mely falun mindenkinek kijárt, nem övezte az öreget.

Ezek ellenére Tunka hamar szállást talált, de azon sajnos egy lóval kellett osztozkodnia.

Úgy esett, hogy a férfi unokatestvérének, a félnótás, ufóvadász Icsónak istállójában hajthatta éjjelente álomra ősz fejét.

„Egy gonddal kevesebb” – gondolta magában mindennap. Elégedett volt azzal, amije volt, vagy inkább, amije nem volt. Azt gondolta, az élet így szép, és esze ágában sem volt változtatni rajta.

Minden este ott ült a Régi étteremben, és várta, hogy meghívják egy itallra. Így tett ma is, amint meglátta Kincses mamát és Ivánt befordulni az utcán.

– Na, ma mi újat mesélsz nekünk? – szólt a házaspár, majd leadta rendelését a pincérnek.

– Sziasztok! Gyertek, foglaltam nektek asztalt! – szólt Tunka, és karjaiba zárta barátait, mivel ha italról volt szó, az egész falu a barátja volt...

Poliban egyébként ez volt a szokás, ha a legendás férfi az étteremben mulatta át az éjszakát. Az emberek sajnálták, ezért gyakran meghívták egy felesre, és hagyták mesélni előző életéről és hírhedt főnökéről. Majd idővel,

akárcsak minden más, ez is unalmas szórakozássá vált a falubeliek számára, így Tunka felesei egyre csökkentek, a férfi pedig egyre csak soványodott. Senki nem tudta, mi a teendő ilyenkor. Segíteni akartak, de tehetetlennek érezték magukat. A férfi pedig egyáltalán nem kért a segítségből...

Történt aztán egy nap, hogy a Régi étterembe városi zenészek jöttek, akiknek feladata volt, hogy élő muzsikával szórakoztassák a vendégeket. Tunka is ott volt aznap este, és amint meghallotta a balkáni zenét, melynek dallama oly csábítóan és oly hívogatóan szállt fülébe, szó nélkül pattant fel szépen terített asztalára, és elkezdett táncolni. Hangos csörömpölés hallatszott, a vendégek felnéztek poharaik mögül. De a férfit semmi nem zavarrhatta meg. Átadta magát a ritmusnak, és Poli csak ámul az, hogy milyen jól tette azt.

Ettől a naptól kezdve Tunka előtt új lehetőségek nyíltak meg, már ami a pénz vagy inkább a pálinkaszerezést illeti. Az emberek már nem történeteit köszönték meg azzal, hogy meghívták egy italra, hanem fergeteges táncát és azt, ahogy asztalaikon ropta, anélkül hogy egy pillanatra is elszédült vagy lefordult volna arról.

Így esett, hogy a falu kedvence a Régi étterem kabalájává vált, egy kellékké, amely nélkülözhetetlennek tűnt, ha az embernek mulatozni támadt kedve esténként.

Egyik nap aztán hírül vitték a polgármesternek a minisztérium értesítését, miszerint hamarosan látogatók tisztelik majd meg a lakókat.

Ennek többek között az az egyszerű oka volt, hogy Poli mintafalunak számított, a szocializmus bástyájának, és természetesen követendő példának az ország többi térsége számára.

Így hát gyakori volt, hogy követek érkeztek ide a világ minden pontjáról, és csodájára jártak az itteni életnek, a kedves kis történeteknek és az itt élőknek egyaránt.

A nevezetes napon egy afrikai országból vártak látogatókat a lakók. Teljes lázban égtek, hiszen tudták, vagy inkább csak tudni vélték, hogy az afrikai népek nagyon mások, és igen kíváncsiak voltak rá, hogy pontosan miben is áll ez a másság.

A polgármester azonnal belefogott a szervezkedésbe. Fontosnak találta, hogy Poli valóban azt a látszatot mutassa, hogy itt mindenki boldog és jól él. Ezen a napon nem volt helye semmi rendellenesnek vagy szokatlannak, noha a lakók mindig is bővelkedtek ilyen és ehhez hasonló dolgokban.

A falu első polgára felkerekedett hát, hogy megkeresse Emilt, a falu bolondját, hogy anyját meggyőzze arról, mit kell tennie ilyen esetben. És mivel az asszony jó és hű lakó volt (vagyis magát annak tartó), zokszó nélkül teljesítette a kérést, és fiát csokoládéval és némi kakaóval hamar be is csalogatta a házba, majd elzárta őt kedvenc kis ösvényétől ezen az ünnepeyes és különleges napon.

Már csak Tunka nem illett a képbe sehogy sem. Részeg volt szinte a nap minden szakában, és búzlótt, jobban, mint a többiek Poliban, mivel az a hiedelem járta, hogy ha az emberek gyakran fürdenek, elkopik a bőrük, így az asszonyok és a férfiak nem kísértették a sorsot, és hetente csak egyszer vonultak be fürdőszobáik melegébe, Tunka pedig hozzájuk képest még ennél is ritkábban hódolt ennek a szokásnak.

Egy szó, mint száz, nem kívánatos személlyé vált azon a bizonyos napon, de a polgármester tudta, hogy a férfit pár sörrrel és felessel hamar az ügy oldalára állíthatja.

A követek pontosan érkeztek. Nem volt rajtuk semmi különleges, öltöny és zakó, némelyiken szemüveg, Poli mégis úgy bámulta őket, mintha az állatkert nyitotta volna meg kapuit egy különleges alkalom folytán.

A beszélgetés pedig akadozott. A követek nem beszéltek jól a nyelveket, melyen a polgármester szólt hozzájuk, így a kedves mosolyok közepette kiült a kétségbeesés és idegesség mindkét fél arcán.

Senki nem tudta, mi a teendő, míg valakinek eszébe nem jutott Tunka és az ő angoltudása, amely Amerikában ragadt rá, míg kint élt. Elmentek hát páran, hogy megkeressék a férfit, akit kedvenc lakótársa, a lova mellett találtak, kissé kapatos és bűzös állapotban. Hamar kijózanították, megfürdették (vagyis megtöltötték a csirkeetetőt vízzel, majd behajították), így Tunka frissen és üdén indult neki, hogy megmutassa szeretett falujának, hogy jó ő még valamire.

Amint megérkezett a központba, ahol már várták, hamar összebarátkozott a követekkel, akik melegen üdvözölték, örülve a ténynek, hogy van kihez szólni, és van kinek végighallgatni válaszát. A polgármester és a Poli-beliek nem sokat értettek a beszélgetésből, és az eset után Tunka se nagyon emlékezett sokra, de a vendégek arcáról azt lehetett leolvasni, hogy minden o.k., és jól érzik magukat.

Igen ám, de amint a polgármester elindult volna, hogy bemutassa a falut, és meséljen annak történelméről és jelentőségéről, Tunka úgy döntött, hogy inkább egy különleges túrára viszi újdonsült barátait, így leszakadva a díszkísérettől, elindultak a folyópart felé.

A folyóparton ugyanis, a falu legszélen, volt egy kocsmá, ahol burjánzott az erkölcsstelenség, mivel köztudott volt róla, hogy itt zajlott esténként hosszú évtizedek óta a „pucér tangó”.

A helyet az öreg Ruma vezette, aki már vagy kilencvenéves volt, és régóta, mióta csak az eszé tudta, ebből a mesterségből élt meg, nem is rosszul. Az asszony a pletykafészek becenévre hallgatott, amiért képtelen volt arra, hogy csöndben maradjon, amint információhoz jutott.

Azt beszéltek róla, hogy ledér és romlott lányokat alkalmazott, hogy a férfiak kedvére tegyenek, ha azt megfizetik nekik busásan. Lényegében ennyiből állt a pucér tangó néven elhíresült orgia, mely mint jelenség söpört végig a falun. Mindenki tudott róla, de senki nem merte biztosan állítani, hogy létezik a dolog, hisz aki ott volt, az nem dicsekedett el vele.

Tunka és kísérete sem tett másképpen ezen a dicső napon, mármint ami a dicsekvés részét illeti. A követek bevonultak ugyan Ruma házába, de onnan csak reggel jöttek ki, másnapos állapotban, széles mosollyal, sovány pénztárcával. Köszönetet mondtak a vendéglátásért, majd hamar továbbálltak, a polgármester pedig, hisz úriember volt, csak elmenetelük után háborodott fel viselkedésük szerinte alacsony színvonalán.

Tunka az eset után nem sokkal meghalt. Magányosan, barátok, rokonok nélkül, nincstelenül.

Úgy, hogy csak egyetlenegy dolgot hagyott maga után: történeteit, melyeket az idősek azóta is mesélnek a fiataloknak, azért, hogy szórakoztassák őket, vagy csak azért, hogy megtörjék a csendet szomorú délutánokon, esős estéken, mikor semmi dolga nem akad a falusiaknak, ők ilyenkor az égre emelik kalapjukat, és lesütött szemekkel koccintanak az első és egyetlen, híres-hírhedt poli lakos emlékére, halkan mormogva a szavakat: „Sose feledünk el téged...”

Menyhártné Csangova Penka

Magyar ég alatt

Vázlat a bolgárkertészek gazdasági tevékenységéről (1720–1980)

(Részletek)

Az első bolgár idénymunkás kertészcsoporthoz (tajfa) 1720-ban hozza Brassóba (akkor a Habsburg-monarchia területén) egy tirnovói selyemkereskedő. A kereskedők „görög kereskedő”-ként voltak ismertek, vallásuk miatt. Jöttek valamennyi leigázott balkáni nép köréből – albánok, szerbek, románok, görögök és legtöbbször a bolgárok, Tirnovóból, Ruszéból, Szvistovból, Sumenből, Szevlievóból, Szamokovból, Szlivenből, Vidinből, Banszkóból, valamint Dél-Macedónia városaiából és falvaiból. (...)

Rendkívüli karriert futott be Sina Simon (valószínűleg Simeon) fia, Sina György, aki Mária Terézia uralkodásának utolsó éveiben érkezett Bécsbe, ott bankot, nagykereskedést nyitott mindenféle áruval; mint bankár-vállalkozó Rotschild Salamonnal és Wodianer Sámuellel együtt a Széchenyi Lánchíd építésének fő hitelezője lett. 1818-ban bárói, 1832-ben grófi címet kapott.

A nagyszentmiklósi Nákó Kristóf és Cirill gyapot-nagykereskedő volt. Gyapottermesztőket hoztak Bulgáriából, és elsőként kezdtek Magyarországon gyapotot termesztetni. 1799-ben Nákó Kristóf Nagyszentmiklóson mezőgazdasági iskolát alapított. Ugyanebben az évben egyik munkása a birtokon 23 aranytárgyból álló kincset talált, amelyet a fivérek II. József császárnak ajándékoztak. A kincs a bécsi Kunsthistorisches Museumban található, és „nagyszentmiklósi bolgár kincs”-ként ismeretes. A fivérek „Nagyszentmiklósi” nemesi előnevet kaptak. Nákó Kristóf fia, Sándor (1785–1848) grófi címet kapott és az arisztokrata származású Festetich Teréziát vette feleségül. Jókai Mór magyar író róla írta *A cigánybáró* című regényét, amely Strauss azonos című operettjének alapjául szolgált.

A XVIII. században Magyarországra betelepült idény-kereskedők utódai túlnyomórészt iparosok, pékek, cukrászok. Ilija Sztojanov óbecsei malma látta el a pékeket jó minőségű liszttel. Minden pék házilag készült, erős, kellemes illatú kovászt használt. Elbeszéléseik szerint nem volt szükségük semmiféle reklámra. A frissen sült kenyér becsalogatta a vevőket kellemes illatával. Miskolc idős lakói a mai napig emlékeznek a Marinov fivérek jóízű kenyérére, amely az államosítás pillanatában három pékműhelyben készült: átlagosan több mint kétezer kiló kenyér sült ki naponta. (...)

Vingán fejlett kertészet volt, hiszen Aradot és környékét innen és Makóról látták el zöldséggel. Dr. K. Telbizov és M. Vekova-Telbizova kutatásaiból megtudjuk, hogy a helyi lakosság „szervián”-oknak nevezte a kertészeket, mert kertjeik a szántóföldön voltak, és ugyanúgy voltak beosztva, mint Bulgáriában. Lóval hajtott bolgárkerékkel öntöztek. Azokon a helyeken, ahol nem volt a közelben folyó, az öntözővizet külön árokban, kofijában gyűjtötték össze.

A bolgárkert berendezése és az életkörülmények. Az idénymunkás kertészek csoportosan járták az országot – tajfákban, ortajokban, zadrugákban és kompániákban, ahogyan Magyarországon nevezik a kertész-munkacsapatot (szövetkezetet), ezeknek élén mesterkertész állt. A mai napig is gazdának nevezik, ő a kertészkompania feje. A kompania abban a faluban alakult meg, ahol a megállapodás történt – arról, hogy ki mennyit fog kapni és ki mennyit ad a kompániában való részvételért. Így volt ez kezdetben. Később a gazda adta az alaptőkét a kertre, vagy leginkább két másik emberrel együtt finanszírozta „a kert megnyitását”. Velük együtt találta meg a kert helyét, igyekezett olyan helyet találni, ahol korábban nem volt kert, mert így olcsóbb volt a bér. Ilyen esetben biztosította a föld tulajdonosát, hogy mihelyt művelés alá veszi a földet, mihelyt híre megy a kertjének, fel fog szokni a bérlet ára; nemritkán maguk a tulajdonosok határozták meg az egészen olcsó bérletet, különösen ha közel volt a városhoz. Tudták, hogy kisajátítás esetén ők határozhatják meg az árat, mivel megművelt földtől válnak meg.

A befizetett tőkét a kertészek nyelvén *szermijának* hívják. A szermijából építették a földkunyhót, bolgárkereket, vásároltak lovat vagy szekeret, bizonyos edényeket, termékeket, vetőmagokat, ekéket, trágyát, később pedig motort (pumpát). Ebből fizették a piaci helypénzt, a kompania ellátását a zöldségtermelésből befolyó új jövedelemig.

A tajfa ideiglenes munkaszövetkezet – márciustól október végéig –, amely a szokásjogon, a kölcsönös segítségnyújtáson és a közös munkán alapul. A tagok erőfeszítései a jobb élet biztosítására irányultak. Kétségtelen, hogy a tajfa a maga idejében pozitív szerepet játszott az árutermelő kertészetben, amely túllépett a hazai kertek keretein határain, és Európa-szerte hírnevet szerzett az idénymunkás kertészeknek, akiket az egész világon úgy tiszteltek és becsültek, mint a zöldségkultúrák fontos termelőit. A tajfába leggyakrabban egy faluból való ismerősök, rokonok, barátok léptek be. A kertészet szeszélyes és munkaigényes mesterség, a tajfa pedig, Hriszto Dacsev szavai szerint, együttes erővel küzdött.

A kezdeti időszakban valamennyien együtt étkeztek, együtt aludtak a kunyhóban, mindenki megbízott a másik lelkiismeretességében, mindenki iparkodott teljesíteni a vállalt kötelezettségeket. A tajfa megalakulásától feloszlásáig ez hangzott el a leggyakrabban: „Sietni kell, hogy el ne késsünk a szántással, a trágyázással, a vizesárkok kialakításával, az ültetéssel, a szedéssel, az eladással.” Mindennel sietni kellett, minden sürgős volt, minden kerti munkának megvolt a maga ideje. Vitathatatlan volt, hogy ha a tajfán belül mindenkit áthat a felelősségérzet és a becsületesség, a tajfa sikerrel fogja teljesíteni gazdasági feladatát, és mindenki elnyeri emberfeletti munkája, csaknem húszórás munkanapjai, az idegen országban megélt nehéz életkörülmények jutalmát.

A *gazda* (mester) vezeti a számlákat, osztja el a nyereséget. Ő tudja, mennyi saláta, mennyi karalábé, hány káposztafej van a kertben, mennyi a piackész paradicsom stb. Ő szervezi az eladást, ő osztja fel a munkásközösség tagjai között a funkciókat. Ezért ügyesnek, dolgosnak, munkabírónak, becsületosnak kell lennie, erős felelősségérzettel kell bírnia a kollektíva előtt, át kell látnia a helyzetet, és ismernie kell az embereket, hogy mindenkinek megfelelő munkát adhasson, amelyet az illető szeretettel és tudással tud elvégezni, mert ez a gazdasági szövetkezet sikerének záloga. Jól kell vezetnie a számlákat: ha írástudó,

fűzetbe, ha nem, *rabosra*, ahol feljegyzi mindenkinek a költségeit és előlegeit. Nála van a pénz, amellyel a kertet finanszírozza. Amikor elkezdődik az új termés eladása, a pénzt vagy ládában gyűjti, vagy elássa a földbe. Jordan Bocskov a következőket mesélte saját gazdájáról: „Nikola Zlatevnek, aki 1838-ban született Draganovóban, három kertje volt, és meglehetősen nagy tőkével rendelkezett. Írástudatlan, de okos ember volt. Belekötötte a pénzt egy kendőbe, beletette egy rozsdás bádogdobozba, és ideadta nekem (inas voltam akkor, 12 éves), a következő szavakkal: »Fogd a pénzt és ásd el, ahová akarod, meg ne lásson senki, és jegyezd meg, hová ástad el. Te még kicsi vagy, és senki nem fogja azt hinni, hogy tudod, hol a pénz, engem meg senki nem fog megtámadni és kirabolni.«”

A bolgárkertben szigorú munkamegosztás volt, ezért a gazda felelt. Ő jelölte ki az öntözőket, kerékhajtókat, a komandart (munkavezetőt), az árusokat, szakácsokat stb. Egy későbbi periódusban a gazda szinte egyáltalán nem dolgozott, rendszeres látogatója volt a nagyváros éjszakai mulatóinak. Az elegánsan öltözött, választékos modorú gazdák naponta összejöttek a jó nevű központi szórakozóhelyeken.

Más ortakok (társak) voltak a kompániában az árusok. Gincsev elbeszélése szerint a gazdák után ők következtek a rangsorban, és ez természetes volt, amíg a gazda együtt dolgozott a többiekkel a kertben. Jogaik a továbbiakban sem csorbultak, mivel a kertben a termelés után a legfontosabb tevékenység az értékesítés. Egy-egy kertben több árus is volt, a kert nagyságától, valamint az eladásra szánt áru mennyiségétől függően. Az árus egészen addig a kertben dolgozott, amíg az áru piacra nem került. A piacozás ideje alatt szinte soha nem aludt a kunyhóban, hanem egy gyékényen a kocsi alatt. Délután indult el a kocsival, és kilométereket tett meg, amíg a piacra ért és elfoglalta helyét. Kora reggel eladta az árut, és mire visszaért a kertbe, már indulhatott is újból a piacra. Sok helyen, ahol nagy volt a kert, egyáltalán vissza sem tért. Az árut másik szekérral szállították be, ő pedig egész héten a piacon volt, mert őrizni kellett a helyet is.

Amikor a gazda már nem dolgozott, csak a kertbeli tevékenységet szervezte, kezdett a *komandarra* (munkavezető) támaszkodni, aki első helyettese volt, és a bolgárkert oszlopa maradt egészen a téészesítésig. Szigorúan betartotta a gazda rendelkezéseit, sok durvaság és a munkásokkal való embertelen bánásmód árán. Komandar minden kertben volt, ahol a munkásokat dramában fizették. A drama az oka része: 1 oka (1,28 kg) egyenlő 400 dramával. A drama a kezdeti időszakra jellemző a bolgárkertben használt mértékegységként, amikor pénz helyett a belépési összeget dramában mért vetőmaggal váltották meg. A dramaelszámolás csökkenésével, majd eltűnésével elég gyakran a gazda volt egyben a komandar is. Miután elkezdtek jönni a nők is, sok kertben a komandari posztot a gazda felesége látta el. Ez a kisebb (maximum 4-5 holdas) kertekre érvényes (egy kataszteri hold 5754 négyzetméter). A kertészkedés későbbi időszakában a komandar vezette a munkásokat, nagy erőfeszítéseket tett, hogy „a kert gyorsan megteljen”. Most csak Velicsko Karavaszilevnel van komandar, akit Petko Mladenovnak hívnak (sz. 1925. Meljane), de ő nem dramaelszámolású munkásokat, hanem napszamosokat irányít.

Az öntözők mindig gyerekek és fiatalok voltak. Gyakran előfordult, hogy elaludtak munka közben, mivel a 2-3 óra alvás nem volt elegendő számukra.

Ilyen esetekben a víz előnthette az egész kertet és nagy veszteségeket okozhatott, de az öntözőket nagyon ritkán váltották le. A gazda inkább veréssel vagy pénzbüntetés kiszabásával fegyelmezte őket. A jegyzőkönyvek bővelkednek a munkások ilyen irányú panaszaiban.

A *kocsisok* a lovakról gondoskodtak. Ha hibát követett el, a kocsisot megbüntették: veréssel vagy pénzbírsággal.

Az *inasok* serdületlen gyermekek voltak. Ők voltak a legkiszolgáltatottabbak a kertben – nem kaptak semmit, a mindennapi betevőn kívül. Ők hozták a legnagyobb nyereséget a gazdának, mivel semmit sem kellett fizetni nekik. Az övéknél kegyetlenebb sorsot elképzelni sem tud az ember.

A *szakács* dagasztotta a kenyeret is – a legfontosabb táplálékot. Általában a gazda is tudott kenyeret sütni, nehogy a kompánia kenyér nélkül maradjon, ha a szakács megbetegszik. A bolgár idénymunkások étele zöld füvekből és hibás zöldségekből zsiradék nélkül, lisztes habarással készült leves volt, melybe kenyeret aprítottak. Húst nagyon ritkán ettek. Így volt ez hajdan, bár még a második világháború előtt is voltak gazdák (Hriszto Kozsuharov Sztipcata – munkásának, a Momin Szorból való Jorgo Penev Denevnek elmondása szerint), akik hideg, cukros vízbe áztatott kenyeret adtak munkásaiknak. (...)

Miután megszemlélték a kertnek kiszemelt földet, a társak hozzáfogtak a *kunyhó* építéséhez. Fél méter mély, 4 x 4 méter hosszúságú gödröt ástak, amelyet náddal fedtek be. A kunyhónak nem volt ablaka. Néha volt egy-egy üvegdarab, a nádba beágyazva, de ezen nem hatolt be elegendő fény. A kunyhó előtt volt a tornác, ahol a szerszámokat tartották és az árut készítették elő a piacra, de nagyon rossz időben a kunyhóban kötözték a sárgarépa- és zöldség-csomókat. A korai években a kompánia valamennyi tagja szalmán aludt. A tészesítés előtt elég sok kunyhó volt a Csepel-szigeten és Szigetszentmiklóson. Ott nem szalmán aludtak, hanem szalmazsákos vaságyakon. Vaskályhán főztek. Saját kezűleg készített asztaluk volt, két szék, egy lavór és néhány főzőedény. A kunyhókban csak a kiskertek gazdái laktak. Marijka Bundeve meséli: „Amikor idejöttem édesapámhoz, elbámultam azon, amit a kertben láttam: szöttesek a szalmazsákokon, a kunyhó közepén egy vízzel telt gödör, hogy a bolhák belefulladásra kerüljenek.” Szlavcso Kosztadinov így emlékezik: „Nyáron mindenki ott aludt, ahol helyet talált, hogy megmeneküljön a bolháktól.”

Később téglakunyhókat építettek a föld színe fölött, három helyiséggel: egy a munkásoknak, egy a gazdának, a harmadik a konyha. Istállót is építettek a lovaknak, és lovakat, szekereket, ekéket, villákat és mindenféle, a kerthez szükséges szerszámokat (gidiket) vásároltak, a kalesztir és a bolgár nehézka kivételével, amely a kert öntözéséhez szükséges. Mindenki hazulról hozta a szerzőségeit. (...)

Egyes szerzők úgy vélik, hogy a vízikerek őshazája Mezopotámia, onnan terjedt el a Földközi-tenger környékére (vízikerek most is találhatóak a közel-keleti országokban és Spanyolországban). Magyarországra a bolgárkertészek hozták be a kereket, és itt „bolgárkerék”-nek nevezik. Két változata van: a karadolap és az aszmadolap. Az előbbi pangó vízre építik, az utóbbit folyóvízre. A taffával mester is érkezett, aki a kereket fölépítette. Kezdetben a kerek akácfából készültek, ami nagyon tartós – 7-8 évig kitart –, később vasból. A vödörök különleges formájúak, a kertészek maguk készítették (az in-

formáció a draganovói Marin Karaivanovtól származik, aki mindkét fajta kerékkel öntözött).

Egyes kertektől messze esett a folyó vagy a patak, ezért két bolgárkerékre volt szükség. A polikraistei Nikola Georgiev Kusev meséli: „Pozsonyban a víz két kerék segítségével jött a kertbe. Az egyiket a Dunánál építették fel. Onnan a víz egy csatornán jött a kert belsejébe, ott átvette a másik kerék, amely azután szétosztotta a fő öntözőárkokba.” (...)

Egyes kertekben – például Ivan Cenov keszthelyi kertjében (Festetich gróf birtokán) – az öntözésnél zsiliprendszer alkalmaztak. Nagy hozzáértéssel készült az öntözőberendezés minden bolgárkertben, de nem kisebb hozzáértés kellett a felszántott földágyásokba (fitariják és tirek) rendezéséhez sem. Egyetlen bolgárkertész sem használt semmiféle segédeszközt a kert felosztásához, minden szemmérték után készült, ami különösen felkeltette a magyar mezőgazdasági szakemberek figyelmét.

A legelső feladat minden kertben a karajasztakok – szeméttérlelő gödrök (komposztálók) – elkészítése volt, amelybe a magokat elvetették. A gödröt gyékénnyel fedték be, és a tetejére meleg lótrágyát raktak, amely érése során egyenletes meleget biztosított (Alekszandar Bundev közlése). A későbbi időszakban a kompániából néhányan üvegkeretes melegágyakat készítettek. Amikor készen voltak a palánták, megkezdődött a kiültetésük. Ezt követte a kapálás, szedés, eladás. Azt termelték, ami keresett volt a magyar piacon.

A bolgárkertészek termesztettek a mi cukkininkhez hasonló, csak nagyobb méretű tököt, amelynek elkészítési módja eltér a bolgár konyhában megszokottól. A téeszésítés előtt a nagy kertekben, ahol sok munkás és inas havibéért vagy napszámért dolgozott, évente két termést takarítottak be a következő zöldségekből: karalábé, saláta – amely különösen keresett egész évben („A saláta hozza néha a legnagyobb nyereséget egész évben” – mondja Trifon Szarnov őstermelő), fehércáposzta, kelkáposzta, karfiol – ez szintén nagy keresletnek örvend a lakosság körében –, korai és késői uborka, póréhagyma, paradicsom, paprika és zeller, sárgarépa és gyökér. A kertészeket az az elv vezette, hogy a kertben nagy mennyiségben kell lennie gyökérnövénynek, ami jégverés esetén megmenti a helyzetet. Ezek termesztése nagyon munkaigényes, ezért a téeszésítés után, amikor csökkent a munkaerő és a termőföld, ezek termesztése lecsökkent, helyenként meg is szűnt. (...)

A termés betakarításához a bolgárkertészek a kerek bolgár kosarakat használták. Maguk készítették őket fűzfavesszőből. Ezért nagyon fontos volt, hogy legyenek a közelben fűzfák, így az anyag szállítása és keresése nem okozott gondot. Ilyen vonatkozásban a Csepel-sziget kertészei nagyon szerencsések voltak.

Öntözésre az őstermelők legjobban szerették a „meleg vizeket”, ahogyan ők nevezték, nem pedig a kútvizet. „Ha a vízelvezető árokból öntözünk, a víz gazdag azokban a sókban, amelyek a növény fejlődéséhez szükségesek, ipari szennyvízcsatornák vizével (ha kell, rácsot szerelünk fel a durvább hordalék tisztítására) és folyó vízzel, amely napsugarakat visz magával, ilyenkor a zöldség hamarabb megnő” (a draganovói Dimitar Glavanov elbeszélése szerint).

Mielőtt a XIX. kerületben felépült volna a József Attila lakótelep, az ipari szennyvízcsatorna mentén tizenkilenc bolgárkert volt. A bolgár gazda ott létesített kertet szerte az országban, ahol lehetőség volt földet kapni ilyen csatorna

közelében. Tilos volt azonban a piacra szánt zöldséget ilyen vízzel lemosni. Érdeklődésre tarthat számot egy magyar szakember leírása arról, hogyan történt a gyökérezöldségek lemosása a bolgárkertekben: „A gyökérezöldségeket alaposan lemosák, nem medencében, hanem folyó vízzel, és alig 15 perc elteltével már mosolyognak a narancsszínű sárgarépák, hófehér retkek, pihefehér petrezselyemgyökerek. A hagymát is letisztítják, és csinos csomókba kötik.” Az áru piacra való előkészítése után gyékényes kocsikon, megfelelően, oldalt deszkákkal kiszélesített platós kocsikon szállítják a piacra, amelyeken több zöldség elfér. Az árut, fajtájától függően, kosarakban, zsákokban és batyukban szállítják. A második világháború végéig Magyarország különböző piacain gyékényekre rakták ki az árut.

Hatalmasak a bolgár idénymunkások, akiknek szerepét a magyar szakirodalom külön hangsúlyozza, érdemei abban, hogy egyes zöldségfélék tért hódítottak a magyarok életében. Egyáltalán nem volt könnyű a lakosságot fogyasztónak megnyerni, mivel az emberek ilyen tekintetben általában konzervatívak. Éppen ezért a bolgár termelők nagy sikereként kell elkönyvelnünk azt az áttörést, amely az új zöldségek piacán bekövetkezett: például a zöldpaprikáén, jóval később, a második világháború után pedig a padlizsánén. (...)

Kölcsönös segítség és hitel. A kölcsönös segítség széles körben elterjedt volt az egész idénymunkás- és letelepülő időszakban. Mindenki, aki megpróbált kertet vagy kiskereskedést nyitni, számíthatott honfitársaira, akik kamatmentes kölcsönt adtak neki, adóslevél nélkül, becsületszóra. Ezekre a jótettekre büszke lehetett az idénymunkás. Egyes bolgárokról legendákat mesélnek, és bár már régen nincsenek az élők sorában, ismerőseik és barátaik, akiknek mindig segítségére voltak, nem felejtették el őket. Ilyen volt a draganovói Marin Mutafov. Nemcsak a kertészeken és a kereskedőkön segített, hanem a szegény diákokon is, akiktől soha nem kérte vissza a pénzt. Az ő kertjében minden éhes jóllakhatott. Onnan indult el gazdag búcsúebéd után az első ifjúsági brigád is Bulgáriába. Dunaharaszti kertjében valóságos öregek otthona működött, ahol minden elesett, idős ember számíthatott szállásra, élelemre és jó szóra.

A dusevói Marin Kancsev pedig, ha nem tudott segíteni szűkölködő honfitársán, elvitte őt a barátaihoz – gazdag zsidó kereskedőkhöz –, hogy azok segítsenek. Honfitársaikhoz készséges, derék bolgár emberek voltak még Haralambi Dimitrov, Alekszandar Bundev, Sisman Gardev, Marin Radev és sokan mások.

A múltban nemritkán többen is összefogtak, hogy segítséget szenvedő honfitársukat támogassák kertje vagy boltja megnyitásában. Ám ha az komolytalanul viszonyult a munkához (lóversenyekre szórta a pénzt vagy másképp könnyelműsködött), megváltották a jegyét és hazaküldték Bulgáriába (Dora Nedeva elbeszélése alapján).

A honfitársak közötti hitelt sok helyen a mai napig becsületszóra adják – adóslevél nélkül, tanúk nélkül. Népünk jó tulajdonságai nem tűntek el. Az adott szónak még mindig becsülete van. Máig is vannak honfitársaink, akik tanúk nélkül adnak kölcsönöket. „Ha nem akarja visszaadni az összeget és számlát adni, sajnálom. Én nem járkálok bíróságokra” – ezt hallani ma is.

Csíkhelyi Lenke fordítása

Doncsev Toso

A behemót főfelügyelőt bemutatjuk a bolgároknak

A szerző *Ica néném elátkozott boldogsága* című regénye életrajzi adatokon alapuló családi krónika. Cselekménye az 1956-os forradalmat követő másfél évben játszódik, a szereplők emlékezetében negyven év társadalomtörténete sűrűsödik egy család és egy asszony életében. A szerző egy kamasz fiú szemével láttatja kora valóságát, párhuzamosan ábrázolva az eseményeket és a résztvevők egymásnak elmentmondó nézőpontjait. A fenti részlet a Qualiton kiadásában hamarosan megjelenő mű egy fejezete.

Ezerkilencszázötvennyolcban a pesti bolgárok még a régi, azaz a Julianus-naptár szerint ülték meg a karácsonyt, vagyis január hatodikán, katolikus vízkeresztkor, pontosabban a hatodikát követő vasárnap tartották a szokásos karácsonyi-újévi mulatozást, a hagyományörzés és az utószilveszter sajátos keverékét. Ilyenkor másnap hajnalhasadtával mentünk haza, és mi, gyerekek délig aludtunk, anya meg betegségünkről igazolást írt az ellenőrzőbe, általában gyomorrontásra hivatkozott, ami valamennyire fedte is az igazságot.

Ica néni úgy gondolta, hogy ha társaságunkban felvonultatja szíve választottját, és együtt látja őket a mi kis bolgár világunk, akkor senki sem állíthatja, hogy Karcsi bácsi szégyenkezik miatta. Egy majdnem kétméteres óriásra mindenki felfigyelt, a kör alakú bálteremben a forgószerű gyorsaságával terjedt a hír – szinte Ica néni új, hólos, lila ruhájának alját is felkapva –, és fél órán belül már mindenki tudta, hogy ez az ismeretlen behemót a lovagja Todorov Angel özvegy sógornőjének.

A bolgárok között ritkán akad égimeszelő: többnyire zömök, keménykötésű emberek a kertészek meg a kereskedők. Egyedül Hrisztov Koljo bácsi, aki a zöldségtermesztés mellett áruszállítással is foglalkozott, és a háború előtt először vásárolt teherautót, magasodott ki közülük, de ő is, mint minden balkáni ivadék, szikár, inas-izmos férfi volt. Eljárt a mulatságokra egy Sztोजan nevű fiatalember, aki a Műszaki Egyetemen tanult, de ennek a langaléta ifjúnak horpadt volt a hasa az egyetemi menzától. A nagy orrú, öblös hangú, pocakos Kirov Todor, aki egy ideig egyesületi elnöki tisztséget is viselt, mulató kedvű, jó étvágyú ember hírében állt, az ő átütő személyiségét inkább érzékelték a teremben ülők, semmint természetére mint látványra figyeltek volna fel, ám egy hórihorgas ember ebben a körben rögtön szemet szúrt volna, hát még egy elegáns öltönybe öltözött, vágott szemű gölem.

Apám nem titkolt öntudattal mutatta meg a nevét az előcsarnokban levő bronzablán mint az adományozó családfők egyikét. Sajnos Karcsi bácsi nem ismerte a cirill betűket, így nem tudta elolvasni a feliratokat, de biztosította Tatit,

hogy kiváló embernek tartja, az itteni bolgárokkal együtt igazi, nagy hazafinak, amilyeneknek a magyarok legutoljára a szabadságharc idején, Petőfi, Széchenyi és Kossuth korában mutatkoztak, hiszen az ínséges harmincas és ötvenes években a szájuktól vonták meg a falatot, hogy a templom és a kultúrház felépítésére áldozzanak. Karcsi bácsi ezzel a tirádával apámnál jó pontokat gyűjtött, sőt az elismeréséért vívott küzdelemben most jelentős ütközetet nyert. Egyébként meg a garasosság a bolgárok között méltánylandó erénynek számított, és bár kifigurázták, de titkon tisztelték is a vagyont gyűjtött zslugoriakat.

Gencso bácsi például a Fény utcai piacon azzal kérkedett, hogy egész évben csak azt eszi, amit maga megtermel. Ez a fősvény, ösztövére öregember száraz babon, borsón meg lencsén kívül csak friss zöldségeket evett, másra nem költött, szalmazsákon aludt, ott őrizte minden megtakarított pénzét; és amikor karácsonykor, hogy valami öröme neki is legyen, meg akarta számolni a növekményt, kiderült, hogy minden egyes bankót megrágtak az egerek. A Nemzeti Bankban a hibás bankjegyek beadása után csak a felét kapta vissza, sőt még meg is büntették szándékos pénzrongálásért, így örülhetett, hogy nem csukták börtönbe. Mindezt megspórolhatta volna, ha az egerek némi száraz kenyérhéjat, netán szalonbörkét találják, vagy nem sajnált volna havonta egy liter tejet arra, hogy egy kóbor cicát a házához édesgessen. Összekuporgatott vagyonát a lánya örökölte, aki állítólag házat vett belőle Várnában.

Karcsi bácsi az ismerősöknél, akiknek külön is bemutattuk, egyöntetű sikert aratott. Tisztelettudóan, kedvesen, kissé távolságtartóan, de korántsem fölényesen viselkedett, olyan otthonosan mozgott ebben az ismeretlen közegben, mintha rendszeresen megfordult volna itt, pedig csak egy éve épült fel ez a ház, a hazai bolgárok büszkesége. Karcsi bácsi, aki pályaudvarok hangzavarában, a tolató és kigördülő mozdonyok között és a vasúti menetrendben is mindig nyugodtan, magabiztosan és villámgyorsan tájékozódott, úgy állt a tömeg közepén, mint a hadvezér a harctéren, aki csata előtt seregeit szemlézi. Legalábbis Ica néni így őrizte meg mindezt az emlékezetében. Anyámnál is megtört a jég, ezután már nem lehetett kifogása az ellen, hogy névnapján, Piroska-napkor Ica néni már kettesben köszöntse őt.

Karcsi bácsi egy cserép cikláment, egy doboz édességet, egy palack egri muskotályost és egy új MÁV-menetrendet hozott ajándékba. Igaz, hogy csak Gyöngyösre utaztunk le rendszeresen: évente kétszer, László-napkor, nagybátyám köszöntésére, és halottak napján a temetőbe, nagyszüleim és nagybátyáim sírjához, akkor is autóbusszal. De hát egy menetrend, ugyebár, nem kér enni, és még hosszú volt az idő év végéig, addig meg minden előadódhatott. A lila cikláment az ebédlőben a két ablaküveg közé, a bonbont a pohárszékbe, a menetrendet meg a könyvespolcra, a piros és arany kötésű Jókai centenáriumi díszkiadás kötetei és a Révai Nagy Lexikona közé tette Mami, hogy Karcsi bácsi lássa, mi azért megbecsüljük számunkra hasznavehetetlen ajándékát.

Ica néninél az ágy feletti polcon hevert egy Karcsitól kapott érvényes menetrend, mégsem tudta soha, hogy mikor jön hozzá a hódolója, így napjai állandó szépészeti készenlétben teltek. Anyám a muskotályos bortól, mivel általában nem ivott alkoholt, elérzékenyült, eszébe jutott árvaságban telt gyermekkor, meg az, hogy már harminc éve annak, hogy elhunyt nagymama, és hiába vigasztaltuk mindahányan, sírva fakadt. Karcsi bácsi igazán szívhezszólóan beszélt az

életről meg a halálról, az emberi lét értelméről és szépségéről, nem azzal a ke-
netteljes, hivatalos hanglejtéssel, ahogy Jóska bácsi, anyám unokafivére, a püs-
pökladányi esperes tette itt-tartózkodásaikor. Anyám megnyugodott néhány la-
tin szentencia meg Madách-idézet hallatán, de legbelül, a szívében úgy érezte,
hogy a bölcs, magvas mondások mögött valamilyen homályos őszintétlenség,
eltitkolt hazugság lappang. Ica néni semmi ilyesmit nem érzékelt, sőt úgy kép-
zelte, hogy teljes és végleges diadalt aratott, és meggyőződésévé vált, hogy bol-
dogsága útjában már csak leendő anyósa áll, s bár hessegette magától a bűnös
gondolatokat, lelke rejtett zugában mégis azt óhajtotta, hogy a jó Isten a lehető
leghamarabb szólítsa magához azt a kibírhatatlan és rusnya vénasszonyt, akár a
mennyországba, és bármennyire is szomorkodik majd egyetlen fiacskája, érzett
magában annyi erőt, hogy képes lesz majd nagy bánatában megvigasztalni.

Doncsev Toso (1944) Budapesten született. Szociológus, politikus, kritikus és műfordító.

Hadzsipetkova Krisztina (1984) a külkereskedelmi főiskola hallgatója. Ez első közlése a Poli falut bemutató történetfüzérből.

Menyhátrné Csangova Penka (1917) Szvistovban született. 1946 óta él Magyarországon. A magyarra fordított rész az 1976-ban megjelent, *Pod szlanceto na Ungarjja* című könyvéből való.

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termeink kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadások, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnovban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Áprilisi közönségrendezvényeinkből

Április 18.-ig: Brian Johnston „Romániai impressziók” c. fotókiállítása

Április 23.-ig: X. Magyar Karikatúra Művészeti Fesztivál – „A jövő zenéje – Mozart és Bartók üzenetei”

Március 28-április 9.: Doroghy Zsuzsa festőművész „Mediterrán fények” c. kiállítása

Április 6-30.: Szelezcky Zita élete és művészete c. kiállítás

Április 7. 18 óra: Bortermelő, borkedvelő borverselők a Költészet Napján

Április 4., 11., 25. 18 óra: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület rendezvénye

Április 21-május 7.: Bronislaw Chormy lengyel szobrászművész kiállítása

Mindenkit szeretettel várunk!

Sztojcssev Szvetoszláv

Sorok

Dagály

Vörös naplemente, alacsonyan szállnak a sirályok.

Fekszem a néptelen strandon, és lesem az istentelen eget.

Még maradhatok – csak az esti vonattal megyek vissza a jelentéktelen arcokhoz.

Nyakig betemetkezem a kihűlt homokkal, és csukott szemmel hallgatom a tengert.

Hívnak a hullámok...

Jövőre megint!

Amíg csak élek.

Aztán egyszer az utolsó napon nem kelek fel, és magával sodor a dagály.

Az öltözőben

A világhírű primadonna öltözője előtt várok a soromra.

Egyedül jöttem, a többiek kettesével-hármasával lépnek be a Szentélybe. Senki nem tér vissza a folyosóra, talán másik kijáraton távoznak.

Ő maga nyit ajtót – mosolygó ég-színkép szeme alatt szétfolyt fekete smink –, az ablak melletti asztalkához ültet egy tükör elé, és összeüti a tenyerét.

– Kezdhetjük.

Háztető

Törött lábú dögkeselyű a háztetőn, prédára lesve, sovány fekete szobor a szélcsendes környék legmagasabb

pontján, csak a ragadozó szem él, fáradhatatlanul forog, keres, kutat remény után a steril pusztaságban, földön-égen rend, nyugalom, tisztaság, sehol egy madár, húscafat, csontvázmaradvány, múlttól, rémálmodtól, félelmektől, kártevő gondolatoktól szabadult halhatatlan férfiak és meddő nők gondozzák az üres temetőket.

Tájkép papagájjal

Naplemente, a ház fölött piroslik az ég, enyhe tavaszi fuvallat járja át a kertet, függöny lebben, nyikorogva nyílik az ablak, egy álmos képű férfi könyököl a párkányon, bambán szemléli a nyugodt tájat, hátulról két puha kéz átfonja a vállát, hazajöttem, kedvesem, suttogja a napbarnított, lányos arc, hoztam vacsorát és macskaeledelt, a csupasz földön az udvar közepén kalitka, benne halálra rémült sárgás-zöldes papagáj, a kerítésen túl két éhes macska, illedelmesen várnak a sorukra.

Köztes megoldás

(csend a falon)

Éjszaka hangtalanul leomlik a fal, dohos lehelet árasztja el a szobát, kezek matatnak a tárgyak között, összekarcolják a tévé képernyőjét, eltörrik a gramfon tűjét, tüzelőfát aprítanak a régi bútorokból, szétporlasztják a könyveket, a kottafüzeteket, kibelezik a zongorát, kis köteleket fonnak a gi-

tár, a cselló és a hegedű húrjaiból, sárral bekenik az alvó lakó arcát, kitépik a hangszálait, aztán újraépítik a falat, és égő akasztófát rajzolnak rá.

A rácsokon túl

(mutatvány) Az előadás után a diákok körbeállták a fáradt professzort, záporoztak a kérdések. Türelmetlenül csendre intette őket. Aki akar, tegyen zsebre, mondta, aztán kinyitotta apró gyöngybetűkkel teleírt füzetét, és eltűnt a négyzetrácsok között.

(alagutak) Mi a különbség két feketelyuk között? Egy vakond számára semmi.

(tarkólövés előtt) Milyen tiszta az ég, újra zöldülnek a fák, friss fű nő lábaim alatt; csak nem ért véget a háború?

(aréna) Az idomár széles mosollyal az arcán kihúzta a fejét az oroszlán szájából, ám amikor a tapsvihar alábbhagyott, az állat ketrecébe ugrott, magára zárta a rácsot, és lenyelte a kulcsot – valami nagyon megijeszthette.

Utánzatok

A templomban

Imádkozunk, énekelünk, imádkozunk. Ki így, ki úgy.

Az előkelő első sor közepén egy kopasz, szemüveges, pocakos úr – va-

sárnapi ismerős. Ájtatos ábrázattal fixálja a lelkész hátát, hangosan, bánatosan hamisan énekel.

Jobbján néma jégszoborrá me-revedett kvázinő, balján zaklatott tekintetű lány.

Hóhérok

Egyszerre érkeztek a kínpadra. Zavartan nézték egymást.

– Fiam! – mondta az egyik.

– Fiam! – köhintett a másik.

Mosolygott. Mosolyog.

Ablak

(éjszakai tévedés) Egy holdfényes éjszakán bagoly csapódott szobám ablakának, meglepett tekintettel végigmért, ó, ezer bocsánat, tévedtem, mondta, és csalódottan elrepült.

(két centiméter) Üres a fészek, a három kopasz fiókat a mélybe repítette a véletlen, két centiméterre a járdától kering a kétségbeesett rigó, semmi esélye – csukva minden ablak.

(ragacsos élmény) Sápadt férfiarc tapad az ablakra, vérben forgó szemmel nézi az utcán haladó nászmenetet, izzadt tenyere az üvegnek feszül, lerágott körmű ujjai enyhén remegnek, a bomló tudat átszakítja a törékeny gátat, ragacsos félelem önti el a várost, minden mennyasszony feketébe öltözik.

Sztojcsjev Szvetoszláv (1959) Gabrovóban született. A szegedi egyetem magyar–finn szakán 1985-ben szerzett diplomát. 1991 óta Békéscsabán él. Két magyar, egy bolgár és egy kétnyelvű kötete jelent meg.

Kjoszeva Szvetla
 Megfoghatatlan

... mennyi nap múlik el valósulatlan
 ... mennyi szó ajkunkra feltolulatlan
 ... mennyi félnkség verdes a tavaszváró
 nedvektől súlyosuló ágakban széjjel.

Valamire mind csak készületlenek vagyunk,
 valami mind csak váratlan ér bennünket,
 valamit mind csak elmulasztottunk a sietésben,
 valami mind csak büntetlen marad.

Megint ez a tavaszi vacogás,
 eső, birtelen napsütések és fáradtság...
 ... mennyi tél hal meg hótalanul
 ... mennyi jég a folyókon tolul

Megvárom-e én valaha bőségedet?

fecskecsőrök
 kolompszó
 csillogó csiganyom
 játszi fények
 csípők
 esteledés, nap
 az alacsony égaltat tartó
 esőároszlopok
 zöld, kék, arany és ezüstlő
 ólomszürke, fekete s hullámzó
 közöttük – zabolátlan pillanatok

Duzzad párnám a gyámoltalanság köveitől,
 véremben kis ólomkatonák masíroznak.
 Józanságuk engem mérgez.

*Kesernyés naptűz,
hamvadnak a szavak,
aranyvesszők sötétülnek.
Hűlő
kezek parázslanak szét,
banyatlanak.
Hiányzó esték
szüremkednek,
talp
az alkonyatban
óket nem érte.
Lélek,
mily távoli ekbó,
kései délünkön
lélek
lejt-e tűztáncot...*

*parázsdarab
a hamu alatt
amelytől tűz föl
nem lobban már
de ujjad még
megperzselheti
az ősz dőzsölése –
érettség ez
vagy mohó telhetetlenség
a halál előtt*

Szondi György fordításai

Kjoszeva Svetla (1955) Dimitrovgradban született. Történelem és filozófia szakon végzett Szófiában. 1984 óta él Magyarországon. *Vodoravno otveszno (Vízszintes függőleges)* című bolgár nyelvű verseskötete 1996-ban jelent meg Budapesten. A *Haemus* című bolgár–magyar kulturális folyóirat főszerkesztője. Klasszikus és kortárs magyar írók és költők avatott tolmácsolója.

Alekszandar Milanov

Felgölgötázás

Utassy Józsefnek

*Otthonodban, mely várad nem lett
magyar–bolgár elegy mondatokban
diskurálunk pobarazgatva.
Valahogy a kevert szavak
eszünkig még odaügyeskednek.
Egyszer csak eljutunk a benned lakó
gondolatok tájáig,
a gondolatokig, melyek között te lakol.
Magyar–bolgár hibridjeink
megbicsakolnak, hogy utunkat folytatnák –
akár a lovak, melyek a váratlan
szakadék előtt visszahőkölnek.
Kerülő utakat keresünk
a már bebarangolt tájakon.
Életed tájain baladunk át,
életem tájain baladunk át,
országaink tájain baladunk át,
felgölgötázás csak és felgölgötázás
utunkon és országaink útján...
Új tájakra értünk,
ahová már eljutottunk.*

Traktátus a viselkedésről

*Sok négykézláb után eljön a nap,
mikor a gyermek megindul majd,
s véget vet szépen babakorának.
Akkor meg visít kékülésig,
vagy tirádákat gagyog a mamának,
pedig
lehet, hogy nem ő az egyetlen,
s hogy körötte forogjon (minden), nem illene.
Ami csak akar, bátran tudtul adja,
szándékának útját sem állhatja apja,
mit se törődik a környezetével –
szabadágát izlelgeti éppen.*

*Bár hidegen hagyják az illemszabályok,
s tépi a könyvet, töri a vázát, amit csak talál ott,
agyonricsérik, csak szépet hall bőven,
és megsimogatni siet mindenki – ő nem.
Mert még nem szolgálja ambícióknak,
s ami fő - híján van a pozíciónak.
Mi több, ha szólal, s nem felejtí ismét el,
nem saját szavait mondja: csak ismétel.
S visszaballani van-e, ki
szavait nem szereti?
Mert, ugye, csak az okosak szóit
ismétlík az utánzók itt.*

Szondi György fordításai

Dimitar Sztefanov

Kovács Margit

*A kisbojtár saját nyájáról álmodik
félíg lecsukódott szemhéjjal, önfeledten,
a bárányok szemén is a bojtár képe rebben
s akár a szentek arca – az ábrázataik. . .*

*A lelketlen agyagból élet formálható.
Én ugyanezt próbálok – elszálló földi szóval.
Galériádban, Margit, a balk látogatóval
szobáról szobára jár a Mindenható,*

*és nézi, hogy a színek, a vonalak, a formák
közt a reményben is lehet vigasztalanság;
s a szenvedésben is kell a szilárd lelkiület.*

*Kis ablakod alatt bár ott hallgat a bánat,
elszántan megfújom én is okarinádat,
a világ bizonyára nem marad rá süket.*

Király Zoltán fordítása

Plamen Dojnov
 Кавѣкѡлтемѣнѣкѣ

Párizsi emlék

*Kávé, vanília vonja be dúsan, sárgán,
 délutáni belső udvarok illatozása,
 a közelgő estét hevítő francia brandy,
 alélás az aranyló idillnek láttán,
 tejszínhab – hórakott tetők sorát melengeti.*

Bella Italia

*Kávé – kesernyés likőr öleli hévvel, melyet
 tejszínhab borít, benn elragadtatás, csoda.
 Mi dúl a csészében? Mindenki hallja a tengert,
 akárba reneszánsz atlaszát bagyta volna oda.
 Forr a napos Adria vize, mint csitítsuk még el?
 Illó titkával mandulának, illatoz sötétén.*

Rio Grande

*Kávé, whisky, méz, tejszín – és mint lüktet
 édes-édes szíve a karneválnak.
 Arany a barna! Halkan mindent szüntet,
 mert komor a hév, öröm pilled, vár csak
 a mindenség e titka előtt bennünket.*

Amadeus

*Kávé, csokoládélikőr és forró csokoládé
 merül tejszínhabba mélyen – keble mind mennyi grófnőnek,
 sóhajuk szállt el imént és vissza se jöttek ők tán még.
 Ha kortyolsz belőle, hallod az egész világot:
 csokoládézene ural homályló parkokat részegítően,
 pajkos csönd, midőn téged dévaj gyönyörűség tölt el.*

Puccini

*Kávé és rum – jól van. De a tejszínbegy
között bódító illata kering már a
diólikőrnek... Csábító fanyarul ég mintegy
a finom keverék ott üveg és pára
jó börtönében. Piskóta helyett már, ni,
a kiskanál kottaként kandikál ki.*

Rumos kávé

*Portorico rummal eszpresszókávé, nézed,
de a korty után narancsló nap ereszkedik alá itt,
és gurul tebozzád, bukfencet hány, szépet,
úgy suttogja néked: Szíved fölött ébreszd föl az arany égbéket!
Hallga, benned a csönd édes ajakat ábít!*

Amerikai kávé tejszínnel

*Kortyol a csészéből, mely sötétet titkol,
iszik csak, folytatja, mert a tejszín is tudja régtől,
a kávé oly bosszú, amilyen sokáig titkon
a nőre kell várjon, ki mindenképp eljön majd végül.*

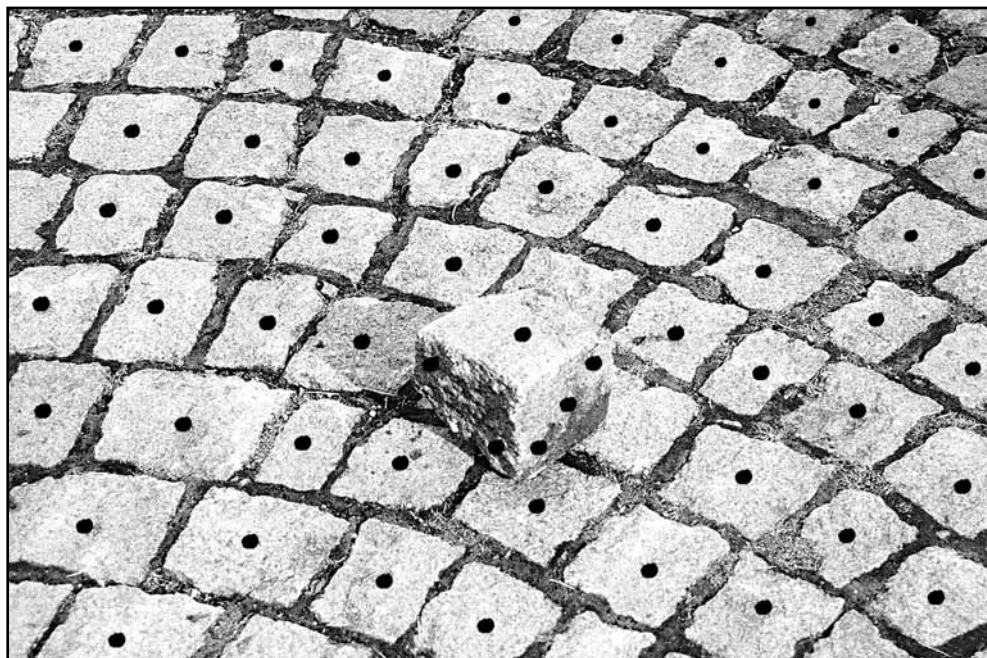
Szondi György fordításai

Alekszandar Milanov (1933) költő, szerkesztő, műfordító. Több tucatnyi könyv szerzője. *Szkitnik v sztihove* (Versekben bujdosó) címmel 2003-ban adta ki válogatott műfordításait a magyar költészetből.

Dimitar Sztefanov (1932) költő, műfordító. Prágában szerzett bölcsészdiplomát. A haiku legismertebb bolgár mestere.

Plamen Dojnov (1939) költő, drámaíró, irodalomtörténész. A *Kafepoemi* című (2003) kötet verseinek megírására budapesti kávéházak ihlették a költőt. A verseskönyv *Kávéköltemények* címmel ősszel megjelenik a Napkút Kiadónál.

Ivan Kulekov

Ivan Kulekov (1951) író, költő, drámaíró. Keresi a szokatlan megoldásokat, a képi fogalmazást. A Napkút Kiadó az idén kötetet jelentet meg tőle.